

ЩЕРБИНА С. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного,
трудового та господарського права
юридичного факультету
(Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара)

ГЕТЬМАН Я. В.,

студент юридичного факультету
(Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара)

УДК 347.78

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ ЯК ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Стаття присвячена проблемі захисту об'єктів авторського права, а саме – комп'ютерних програм. Проаналізоване зарубіжне та вітчизняне законодавство. Стаття спрямована на висвітлення цієї проблеми як такої, що нині є надзвичайно важливою й актуальною, та показує шляхи її вирішення.

Ключові слова: правова охорона, об'єкти, комп'ютерна програма, захист, вирішення, авторське право.

Статья посвящается проблеме защиты объектов авторского права, а именно – компьютерных программ. Проанализировано зарубежное и отечественное законодательство. Статья направлена на раскрытие данной проблемы как такой, которая есть особенно важной и актуальной, и показывает пути ее решения.

Ключевые слова: правовая охрана, объекты, компьютерная программа, защита, решение, авторское право.

The article is dedicated to the case of protection of copyright property, namely to the computer programs. The article is analyzing foreign and national legislation. Article's aim is to shed the light on this problem, so as it is particularly important and a problem of current interest, and to find ways of its resolve.

Key words: legal protection, objects, computer programs, protection of legal decision, copyright law.

Вступ. Ми живемо в сучасному світі, який неможливо уявити без різноманітних новітніх технологій, комп'ютерних програм та інших винаходів. Усе це, звісно, полегшує життя кожного з нас у навчанні, роботі і навіть відпочинку. Але із приходом нових можливостей у мережі Інтернет у суспільстві – як за кордоном, так і на території України – виникла дуже серйозна проблема, а саме – захист об'єктів авторського права стосовно комп'ютерних програм.

Цю проблему у своїх працях висвітлювали такі видатні вчені, як З. Пічкурова, С. Петренко, В. Дмитришин та інші. Саме завдяки їхній плідній роботі ми маємо загальне уявлення про цю проблему та шляхи її протидії.

Постановка завдання. Мета статті – висвітлення проблеми захисту авторських прав на прикладі такого об'єкта, як комп'ютерна програма; пошук передумов і шляхів вирішення цієї проблеми.

Результати дослідження. Одним із найважливіших напрямів стратегії інтеграції України до Європейського Союзу та світового співтовариства загалом є вдосконалення національної системи захисту прав інтелектуальної власності взагалі та авторських прав зокрема. Особливо актуальними є питання правової охорони комп'ютерних програм і програмного забезпечення. Програмне забезпечення, яке в умовах стрімкого технологічного розвитку постійно вдосконалюється відповідно до вимог сучасності, є тим об'єктом інтелектуальної власності, який зазнає найбільшого впливу від правопорушень, що, у свою чергу, зумовлені суттєвою різницею між витратами інтелектуальних ресурсів на створення комп'ютерних програм і витратами на їх незаконне копіювання та розповсюдження. Значно ускладнює ситуацію із незаконним розповсюдженням і використанням програмного забезпечення в Україні також суспільне ставлення до цієї проблеми [9].

Захист прав інтелектуальної власності є надзвичайно важливим, адже сучасний світ неможливо уявити без комп'ютерних технологій, різноманітних програм та інших досягнень людства. Але, як ми з вами бачимо, виникнення цих беззаперечно зручних методів обробки та зберігання даних тягне за собою не лише полегшення у роботі чи, наприклад, у навчанні, але й крадіжку та незаконне розповсюдження таких комп'ютерних даних у правоволодільців.

Останнім часом безкоштовне користування неліцензійними комп'ютерними програмами стало настільки звичайним і розповсюдженим явищем, що не викликає жодної підозри у звичайних користувачів. У свідомості громадян нашої країни міцно закріпилась сприйняття комп'ютерних програм як невід'ємної частини або «безкоштовного додатка» до комп'ютера, але не до результату інтелектуальної діяльності людини, який, безумовно, є товаром. Наприклад, в українському представництві Microsoft відповіли, «відповідно до офіційних відомостей, що були нам представлені кілька років тому, йшлося про 70% таких комп'ютерів у державних органах влади. Однак ці відомості вже застарілі, і саме тому ТОВ «Майкрософт Україна» неодноразово наполягало у своїх листах до Державної служби інтелектуальної власності України про необхідність проведення аудиту державних органів із метою з'ясування фактичної кількості нелегального програмного забезпечення» [1].

Лише на перший погляд може здатися, що сам по собі захист тих самих комп'ютерних програм, наприклад, є складним і багатоетапним процесом. Насправді все досить просто, якщо розібратися в суті проблеми та знайти законодавчо закріплене її вирішення.

Охорона авторським правом є найбільш сприятливою формою захисту комп'ютерних програм. Забезпечити охорону з використанням механізмів авторського права можна відносно швидко, легко й недорого. Сам факт їх створення в об'єктивній формі є підставою виникнення авторського права на ці об'єкти. Термін дії авторського права значний і, як правило, перевищує економічний і технічний терміни використання програмного забезпечення. Авторське право захищає саму програму у формі вихідного тексту або об'єктного коду, а зміст (як ідея, процес, засіб) авторським правом не охороняється. Отже, охороняється авторське вираження ідеї в конкретній матеріальній формі. У цьому досить зручні демократичні принципи авторського права, що не потребують перевірконої процедури й практично не встановлюють формальностей. Для захисту авторських прав на комп'ютерну програму за межами України потрібна лише охороноздатність твору за національним законодавством країни-учасниці, якоїсь додаткової процедури одержання охорони шляхом, наприклад, подання заявки й одержання охоронного документа в будь-якій країні, де шукається захист, як це передбачено Паризькою конвенцією про охорону промислової власності, міжнародні конвенції щодо авторських прав не знають. Це також є перевагою авторсько-правової охорони програм, використання яких здійснюється в міжнародному масштабі [3, с. 10].

Як бачимо, якщо розібратися із низкою необхідних для захисту авторських прав нормативно-правових актів, то цю проблему можна вирішити без зусиль, але необхідний детальний аналіз цих документів.

Комп'ютерні програми посідають особливе місце серед об'єктів авторського права, тому що в епоху інформаційних технологій вони є одним із головних стратегічних ресурсів як держави загалом, так і окремих її складників. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» комп'ютерна програма – це набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату (це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному або об'єктному кодах) [10].

Ця назва має досить неоднозначний характер, а тому є декілька визначень поняття «комп'ютерна програма». Усе це залежить від думок науковців.

Крім офіційного визначення поняття, є велика кількість визначень, що даються як науковцями, так і практиками. Наприклад, Є. Мічурін і О. Шишка називають комп'ютерну програму «логічно впорядкованою послідовністю команд, необхідних для вирішення завдання» [12].

На думку А. Музики і Д. Азарова, комп'ютерна програма є різновидом комп'ютерної інформації. Вона обов'язково містить певні відомості й одночасно є побудованою за особливими правилами – сукупністю «зрозумілих» комп'ютеру даних (символів, кодів, сигналів, команд тощо), яка забезпечує функціонування та керування комп'ютерними системами і/або телекомунікаційними мережами, виконання ними певних завдань [3, с. 86].

В. Дмитришин дає найбільш широке і повне визначення поняття: «Комп'ютерна програма – створений творчою діяльністю фізичної особи набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, втілений на носіях будь-якого виду (електронних, паперових тощо), для використання в автоматичних пристроях для обробки інформації або іншому обладнанні, що базується на цифровій техніці, з метою приведення його в дію для досягнення певної мети або результату. Це поняття охоплює як операційну систему, так і прикладну програму, виражені у вихідному тексті або об'єктному коді, а також допоміжні та проміжні матеріали розроблення, що призводять до створення комп'ютерної програми, якщо тільки суть цих матеріалів така, що результатом їх є створення на наступній стадії комп'ютерної програми» [2, с. 16].

З викладеного вище можна сказати, що думки вчених різняться між собою, але мають спільний фундамент для визначення цього поняття.

Комп'ютерні програми та їх захист почали використовувати вже досить давно.

Уперше комп'ютерна програма почала охоронятися як об'єкт авторського права у 1964 році в США. Сьогодні практично в усіх країнах світу комп'ютерна програма охороняється авторським правом. Спроби пошуку оптимального варіанта щодо визначення правової охорони змісту комп'ютерних програм тривають не один десяток років. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки, зважаючи на високий рівень розроблення численних програмних продуктів, поряд з авторсько-правовою охороною комп'ютерних програм також є патентно-правова охорона. За статистичними даними, приблизно 30 тисяч патентів, виданих у різні роки Європейським патентним відомством, належать до комп'ютерних програм [7, с. 75].

Як бачимо, все це виникло спочатку за кордоном. Але з часом поширилося та розвинулося.

Українське ж законодавство на сучасному етапі визначає комп'ютерні програми виключно як об'єкти авторського права. Наприклад, у ч. 4 ст. 433 Цивільного кодексу України зазначається: «Комп'ютерні програми охороняються як літературні твори» [8].

У ч. 3 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» прямо не зазначено про патентоздатність комп'ютерних програм, що дає сподівання на певні можливості щодо часткового врегулювання цього питання нормами патентного права також в Україні [11].

Говорячи про захист комп'ютерних програм, важливим моментом є те коло суб'єктів, яке бере участь у цих правовідносинах, кожен з яких є важливим.

Коло суб'єктів – учасників інформаційних контактів і процесів охоплює все різноманітне коло учасників зв'язку та інформаційної взаємодії безлічі суб'єктів, крім основних сторін конкретних відносин. В інформаційному просторі та процесах діє безліч посередників – провайдерів або операторів у системі мережі контенту та інших суб'єктів, що надають нові види послуг. Ця безліч суб'єктів формує поля різних інтересів, свобод, прав і обов'язків [13, с. 254].

Захисту підлягають різноманітні об'єкти у сфері комп'ютерних технологій, кожен з яких має свої особливості.

Розглядаючи окремі види інформаційної діяльності, яка здійснюється в межах або за допомогою мережі Інтернет, насамперед треба виділити їхню неоднорідність. Тому правовідносини, що виникають, досить важко узагальнити. Загалом, сама ідея подібної диверсифікації є дуже слушною, але за основу все ж треба брати не стільки функціональну спрямованість діяльності того чи іншого суб'єкта, скільки правовий матеріал, яким відповідна діяльність регламентується [12].

Основна позитивна риса охорони за допомогою механізму авторського права полягає в презумпції авторства: тобто авторське право на комп'ютерну програму виникає під час її створення та для його реалізації не потрібно обов'язкової реєстрації програми. Реєстрація може бути проведена за бажанням автора, мати формальний характер і не вимагає багато часу. Є також негативні риси такої охорони. Насамперед, це тривалий термін охорони. На відміну від літературних творів, текст комп'ютерної програми (вихідний чи об'єктний код) не має самостійної цінності без можливості її застосування в комп'ютері [4].

У зв'язку з цим у наукових дослідженнях обґрунтовується необхідність створення спеціального механізму правової охорони комп'ютерної програми, одним з основних ознак якого є комплексність сучасної комп'ютерної програми як об'єкта, яка дає змогу застосовувати норми авторського права та права промислової власності в процесі правової охорони окремих елементів комп'ютерної програми [10, с. 15].

Розглянемо детальніше думки деяких учених із приводу саме такого об'єкта авторського права, як комп'ютерна програма, в контексті авторського права.

С. Петренко зауважує, що порівняльний аналіз такого об'єкта авторського права, як комп'ютерна програма, з таким класичним об'єктом авторського права, як літературний твір, дає змогу зробити висновок про те, що програма також характеризується змістом, внутрішньою та зовнішньою формами. При цьому елементи змісту, внутрішньої та зовнішньої форм не є сталими і залежать від виду та призначення комп'ютерної програми [6].

Погоджуємося з думкою В. Дмитришина, який вказує, що вибір на користь авторського права для правової охорони комп'ютерних програм пояснюється тим, що найбільш високий рівень охорони в умовах масового виробництва програм може дати тільки визнання комп'ютерних програм об'єктом захисту як результату творчої діяльності, тобто як об'єкта авторського права [12, с. 26].

Тож, як зрозуміло із висловлених поглядів цих учених, комп'ютерні програми є цілком обґрунтовано об'єктами авторського права, які на цьому етапі розвитку суспільства та різноманітних наукових відкриттів потребують надійного захисту.

Отже, як бачимо на практиці, питання правової охорони змісту комп'ютерної програми в Україні досі залишається невирішеним і дискусійним. Ми підтримуємо позицію фахівців, що з метою захисту ІТ-галузі необхідно уряду ввести мораторій на вилучення обладнання, окрім випадків, коли воно було фізично задіяне у злочині, дозволити проводити слідчі дії та знімати копії даних тільки окремому компетентному підрозділу, який спеціалізується на кібербезпеці, регламентувати тривалість перевірок та обмежити період, який відводиться на експертизу обладнання під час його вилучення [9].

Висновки. Отже, ми можемо зробити висновок про те, що комп'ютерні програми, як і інші об'єкти авторського права, є вагомим внеском у розвиток науки та взагалі людської діяльності. Але задля їх ефективного функціонування необхідно вжити відповідних заходів, зокрема вдосконалення захисту цих об'єктів і внесення поправок у чинне законодавство України, спираючись при цьому і на міжнародний досвід.

Список використаних джерел:

1. Derzhava gotujet'sja zaplattyu Microsoft. URL: <http://www.epravda.com.ua/publications/2015/09/1/556926>.
2. Dmytryshyn V., Berezans'ka V. Intel'ktual'na vlasnist' na programne zabezpechennja v Ukraini. K.: "Virlen", 2005. 304 s.
3. Muzyka A., Azarov D. Pro ponjattja zlochniv v sferi komp'juternoї informacii'. Pravo Ukrainy. 2003. № 4. Ст. 86–89.
4. Бачило І. Інформаційне право: підручник. «Юрайт-Видавництво», 2009. 454 с.
5. Гришко Л. Через тиск на програмістів з початку року країну залишили близько 2,5 тисяч ІТ-фахівців. URL: <http://versii.cv.ua/avtori/larisahomich/cherez-tisk-na-programistiv-z-rochatkuroku-krayinu-zalishili-blizko-2-5-tisyach-fahivtsiv/36175.html>.
6. Дмитришин В., Березанська В. Інтелектуальна власність на програмне забезпечення в Україні. К.: «Вірлен», 2005. 304 с.
7. Жуванов Д., Стогний Е. Яку форму охорони обрати для комп'ютерної програми? URL: <http://www.inventa.ua/content.php?l=17&p=103>.
8. Петренко С. Правова охорона комп'ютерної програми як об'єкта інтелектуальної власності: шляхи розвитку. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2010/10psavs.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1.13.
9. Пічкурова З. Проблеми охорони програмного забезпечення в Україні в контексті міжнародного досвіду. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_28/Statti/4PDF.pdf.
10. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-XII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 6. Ст. 61.
11. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3687-XII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 2–3. Ст. 41.
12. Мічурін С., Шишка О. Цивільне право: альбом схем. 4-е вид., перероб. та доповн. Х.: «Фактор», 2013. 450 с.
13. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 9. Ст. 89.

